

Nr 20

Laguskottets betänkande i anledning av motion angående offentlig granskning av boutredningsmannaarvoden.**Motionen***Yrkande*

I motionen 1974:389 av herr Börjesson i Falköping (c) yrkas att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning och förslag till en granskningsmyndighet dit dödsbodelägare kan vända sig för bedömning av skälighet i boutredningsmans arvode m. m.

Motivering

I motionen anføres inledningsvis att några föreskrifter till ledning för boutredningsmannaarvodets bestämmande inte ges i ärvdabalken. Boutredningsman har att tillgodoräkna sig det belopp som han själv finner skäligt och av omständigheterna påkallat, och den, som ej åtnöjes med boutredningsmannens egen beräkning, får hänskjuta frågan till rättens prövning. Även om en delägare i ett dödsbo anser att det arvode som boutredningsmannen tillgodoräknat sig är oskäligt, drar han sig enligt motionären dock i de flesta fall för att gå till rätten för bedömning av arvodets skälighet. Det kan t. ex. vara personliga känslor till den avlidne som avhåller vederbörande att ställa arvodesanspråken under rättens prövning.

Enligt motionärens mening borde det finnas möjlighet för den dödsbodelägare som anser att boutredningsmannen tillgodoräknat sig oskäligt arvode för utfört arbete att få ersättningsanspråket granskat, exempelvis på samma sätt som sker när det gäller advokaträkningar, som på begäran kan kontrolleras av Advokatsamfundet. En opartisk granskning skulle förslagsvis kunna ske hos domstolsväsendets organisationsnämnd eller någon annan myndighet. Om det framkommit att begärt arvode är oskäligt, tillkommer det givetvis vederbörande dödsbodelägare att gå till rätten för att begära jämkning av arvodet. Motionären anser att klaganden får en bättre grund för sin begäran om jämkning om en opartisk nämnd dessförinnan har avgivit sitt utlåtande.

Utlåtanden över motionen har inhämtats från hovrätten för Övre Norrland, Stockholms tingsrätt och domstolsväsendets organisationsnämnd. På begäran av utskottet har vidare yttranden avgivits av Sveriges advokatsamfund och Svenska bankföreningen.

Gällande rätt m. m.

När en person avlidit, skall hans egendom övergå till hans arvingar och testamentstagare; var den döde gift, skall efterlevande makes giftorätt dock först tas ut. Egendomen kan emellertid icke omedelbart delas. Först måste fastställas vad som hör till kvarlåtenskapen. Vidare måste den dödes skulder utredas och om möjligt betalas samt andra behövliga avvecklingsåtgärder vidtas. Efter dödsfallet följer alltså närmast en längre eller kortare tid av boutredning; under denna tid måste en stundom mycket enkel, stundom mycket omfattande förmögenhetsförvaltning äga rum. Boutredning avslutas regelmässigt med delning av de behållna tillgångarna genom arvskifte.

I 18 kap. 1 § ärvdabalken (ÄB) stadgas att dödsbodelägare har att, om ej särskild dödsboförvaltning är anordnad efter vad i 19 kap. stadgas, för boets utredning gemensamt förvalta den dödes egendom. Förvaltningen av dödsboet är således överlämnad åt dödsbodelägarna. Varje dödsbodelägare kan emellertid enligt 19 kap. 1 § göra ansökan om att rätten måtte förordna att egendomen skall avträdas till förvaltning av *boutredningsman* samt utse någon att i sådan egenskap handha förvaltningen. Val av boutredningsman skall ske så att uppdraget kan förväntas bli utfört med den insikt som boets beskaffenhet kräver (19:3). Tingsrätten skall vid valet fästa särskilt avseende vid förslag av dem vilkas rätt är beroende av boutredningen. Dödsbodelägare kan förordnas till boutredningsman. Har den avlidne i testamente utsett särskild testamentsexekutor skall denne utses till boutredningsman, om det inte föreligger särskilda skäl däremot. Möjlighet finns att förordna flera boutredningsmän, om så skulle vara erforderligt.

Om talan å boutredningsmans förvaltning gäller vad som är stadgat om syssemän (19:19 1 st.). Detta innebär enligt 18 kap. 9 § handelsbalken att talan måste anställas inom ett år från det att boutredningsmannen avgett slutredovisning för sin förvaltning. Boutredningsman har rätt att av dödsboet få skäligt arvode samt ersättning för sina kostnader (19:19 2 st. ÄB). Räcker dödsboets medel inte till att betala ersättning till boutredningsmannen skall den som ansökt om boutredningsmannaförordnandet gälda ersättningen.

I lagen har icke upptagits föreskrift om någon särskild ordning, i vilken arvode och kostnadsersättning skall bestämmas. Stadgandet om talan å boutredningsmannens förvaltning äger i stället tillämpning. Om ett boutredningsarvode är oskäligt kan jämkning ifrågakomma enligt allmänna avtalsrättsliga regler. Vid sin prövning skall rätten enligt förarbetena till lagen (NJA II 1933 s. 281) fästa avseende vid det arbete som uppdraget krävt och den tid som åtgått, men i betraktande kommer jämväl den skicklighet, varmed boutredningen genomförts. I viss mån kan boets omfattning öva inflytande på arvodesbeloppet. Detta får emellertid inte t. ex. sättas i omedelbar relation till behållningen i boet, så att beloppet i verkligheten bestämmas i form av viss procent å behållna dödsboet i stället för, såsom sig bör, efter en uppskattning av förvaltningens omfattning. Inte heller får

arvodet utgå efter den tid som boutredningen varar.

Enligt Sveriges advokatsamfunds stadgar (33 §) är *advokat* skyldig att underkasta sig skiljedom i tvist med huvudman om arvode och kostnad för utfört uppdrag, om huvudmannen inom ett år från sluträkningsavgivande hos styrelsen skriftligen påkallar detta. Skiljedom meddelas av styrelsen eller av särskild skiljenämnd. Genom en skiljedom är tvisten definitivt avgjord. Detta innebär att om boutredningsmannen är advokat och dödsbodelägare påkallat skiljedom kan skiljenämndens avgörande inte omprövas av rätten.

Remissvaren

Samtliga remissinstanser har avstyrkt bifall till motionen.

Hovrätten för Övre Norrland anför att de flesta boutredningar, innefattande upprättande av bouppteckning och förrättande av arvskifte, torde verkställas på uppdrag av samtliga dödsbodelägare utan att det begärs att rätten skall utse boutredningsman. I flertalet fall torde kostnaderna för boutredningen vara tämligen ringa. I vissa fall kan emellertid kostnaderna uppgå till stora belopp och såsom anføres i motionen även i enstaka fall vara oskäligen. Den som är missnöjd med arvode och kostnader för boutredningen äger dock rätt att draga saken under rättens prövning. Att vederbörande skulle avhålla sig från detta av känsloskäl till den avlidne förefaller hovrätten knappast troligt. Om boutredningsmannen är advokat, kan även vederbörande dödsbodelägare påkalla skiljedom hos styrelsen för Sveriges advokatsamfund. Härtill kommer att den i motionen föreslagna granskningen i arvodesfrågan inte skulle leda till något slutligt avgörande utan endast tjäna som vägledning för dödsbodelägaren vid bedömningen av om saken bör dragas inför domstol. På grund av det anförda finner hovrätten ej skäl föreliggande att tillstyrka motionen.

Stockholms tingsrätt framhåller att det säkerligen förekommer att boutredningsman som förordnats av rätten presenterar arvodesanspråk vars skälighet kan sättas i fråga. Rättegångar som rör klander av sådant anspråk är dock mindre vanliga. Om detta beror på att oskäligen debiteringar är sällsynta eller, som antyds i motionen, på att dödsbodelägare drar sig för att väcka klandertalan vid domstol, torde enligt tingsrätten vara svårt att utreda.

En genomgång av de boutredningsmannaförordnanden som år 1973 meddelades av tingsrätten ger vid handen att till boutredningsman utsetts i 38,5 % av fallen advokat, i 16,2 % bank eller begravningsförening, i 20,2 % polistjänsteman, i 4,3 % dödsbodelägare samt i 20,8 % juris kandidat, som ej är hänförlig till de kategorier som nämnts nu, revisor eller annan som regelmässigt eller mera tillfälligt åtar sig boutredningsmannauppdrag mot ersättning. Man bör enligt tingsrätten kunna utgå från att denna spridning av uppdragen i stort sett går igen i övriga domstolar, möjligen med undantag för dem vars domkrets huvudsakligen utgörs av landsbygd.

Tingsrätten påpekar vidare att, när advokat utsetts till boutredningsman, kan skiljedom i arvodesfrågan påkallas hos Advokatsamfundets styrelse. Tingsrätten framhåller också att domstolen genom granskningen av de bouppteckningar som registreras vid tingsrätten har vunnit betydande erfarenhet av den debitering som tillämpas av banker och begravningsföreningar, när det gäller förrättande av bouppteckning. Arvodena har normalt befunnits skäliga. Det finns enligt tingsrättens mening inte någon anledning misstänka att dessa kategorier skulle tillämpa andra debiteringsnormer när det gäller arvode för boutredning. Polistjänsteman förordnas ofta till boutredningsman i dödsbo efter person vars egendom han tagit vård om på grund av förordnande enligt 18 kap. 2 § andra stycket ärvdabalken (ÄB). Vanligen rör det sig enligt tingsrätten härvid om dödsbon som har ringa, om ens några tillgångar. I dessa fall torde boutredningsmannen i allmänhet kunna tillgodogöra sig endast ett ytterst blygsamt arvode. Polistjänsteman som — närmast av tillmötesgående — åtar sig uppdrag enligt 18 kap. 2 § ÄB brukar även förordnas till boutredningsman i andra dödsbon av mindre vidlyftig beskaffenhet. Tingsrätten anser att det inte heller i dessa bon torde finnas utrymme för förrättningsmannen att debitera arvode av mera anmärkningsvärd storlek. Det finns enligt tingsrätten vidare skäl att antaga att arvodestvist sällan uppkommer i de fall då boutredningsmannasförordnandet meddelats dödsbodelägare.

I fråga slutligen om de fall — sammanlagt omkring 20 % av alla som förekommer — då förordnande meddelats person, som inte kan hänföras till någon av de grupper som nämnts nu, har tingsrätten sig inte bekant att särskilt höga arvoden skulle förekomma. Det synes i allt fall inte motiverat att med hänsyn till denna begränsade kategori av förrättningsmän anordna ett särskilt prövningsförfarande, även om därigenom delägarna i ett eller annat dödsbo skulle slippa tillgripa process för att få rättelse av ett oskäligt arvodesanspråk. Tingsrätten avstyrker därför bifall till motionen.

Domstolsväsendets organisationsnämnd (DON) anför att enligt en av DON företagen undersökning torde boutredningsman förordnas i endast några få procent av de avlidnas bon. Däremot har inte kunnat utredas i hur många fall skäligheten av boutredningsmannaarvode ifrågasätts genom klandertalen vid rätten enligt 19 kap. 19 § ärvdabalken. Sådan talan synes i allt fall vara ytterligt sällsynt. DON påpekar att den i motionen föreslagna granskningsmyndigheten skulle få en uppgift som liknar t. ex. allmänna reklamationsnämndens. För att en granskning i enlighet med förslaget skall anförtros en särskild myndighet bör krävas att de frågor som denna skall handlägga förekommer något så när ofta. Det synes DON tveksamt om så skulle bli fallet i fråga om boutredningsmannaarvoden.

DON framhåller vidare att boutredningsmannaarvodena i allmänhet inte torde vara högre än att en tvist vid domstol kan föras i enlighet med lagen (1974:8) om rättegången i tvistemål om mindre värden som träder i kraft

den 1 juli 1974. Det bör därför bli ganska lätt att få arvodets storlek prövat av rätten. Rör det sig om högre arvoden än de vilkas skälighet kan prövas enligt den nyss nämnda lägen, kan förhållandena ofta vara komplicerade. I sådana fall kan det vara svårt för annan myndighet än domstol — med dess möjlighet att höra vittnen och sakkunniga — att ta ställning till arvodets skälighet. DON vill särskilt framhålla, att varken DON eller den beslutade centralmyndigheten för domstolsväsendet bör anförtros uppgift att yttra sig över skäligheten av boutredningsmannaarvoden. Det bör nämligen av principiella skäl undvikas att intryck kan ges, att DON och den blivande centralmyndigheten får uppgifter som berör domstols judiciella prövning.

Advokatsamfundet anför att det inte överensstämmer med samfundets erfarenheter att dödsbodelägare som är missnöjda med av boutredningsman debiterat arvode skulle avhålla sig från att dra arvodesfrågan under domstols prövning av hänsyn till den avlidnes minne eller av liknande skäl av mer eller mindre känslöbetonad natur. Samfundet menar därför att motionären inte anfört något hållbart skäl varför tvister om en boutredningsmans arvode skulle ges en särställning i förhållande till andra arvodestvister på så sätt att en extra instans inskjuts före den allmänna underrätt som normalt har att i första hand verkställa den begärda prövningen. Samfundet understryker vidare att en i enlighet med samfundets stadgar tillsatt skiljenämnd fyller en helt annan funktion än en sådan rådgivande nämnd som motionären föreslår. Genom en av nämnden given skiljedom är tvisten definitivt avgjord, och parterna har ingen möjlighet att få nämndens avgörande omprövat av domstol. I de fall då boutredningsmannen är advokat och tvisten om arvodets skälighet kan lösas antingen av skiljenämnd eller av domstol, alltefter dödsbodelägarens eget val, är det inte påkallat att inrätta en sådan särskild rådgivande instans som motionären föreslår. Inte heller i övrigt föreligger det enligt samfundet behov av en sådan instans.

Svenska bankföreningen anför att reglerna om sysslomannaskap har viss betydelse i fråga om boutredningsmans och testamentssexekutors uppdrag. I praktiken torde flertalet boutredningar bedrivas utan att något förordnande om boutredningsman eller testamentssexekutor meddelats. Sålunda lär även åtskilliga stora och omfattande boutredningar utföras av någon som erhållit delägarnas uppdrag därtill. Ett dylikt uppdrag att handha boutredning omfattas ej av några bestämmelser i ärvdabalken utan följer reglerna om sysslomannaskap. Frågan om arvode till boutredningsman eller annan som erhållit uppdrag att utreda dödsbo ingår således i ett större sammanhang än vad som framgår av motionen.

En granskningsmyndighet av den föreslagna karaktären måste enligt Bankföreningen förutsättas vara skyldig att, innan den avger utlåtande, utföra en lika noggrann prövning i arvodesfrågan som en domstol. Eftersom utlåtandet inte avses medföra någon rättsverkan, synes det föreslagna förfarandet kunna medföra en arbetsinsats som inte står i rimlig proportion

till sin effekt och därmed också en onödig omgång. Bedömning i arvodesfrågor innebär, framhåller föreningen, en skälighetsprövning. Olika meningar kan ofta råda om vad som är skäligt. Om ett visst arvode av granskningsmyndigheten ansetts för högt men i en efterföljande process godtas av domstol, uppkommer ett resultat som kan te sig stötande för den enskilde. Om granskningsmyndigheten å andra sidan anser att det tvistiga arvodet är skäligt, föreligger risk att den enskilde underlåter att föra saken till process, ehuru han i och för sig skulle kunna tänkas vinna en sådan. Slutligen vill Bankföreningen framhålla att det undandrar sig Bankföreningens bedömning om och i vad mån oskäliga boutredningsarvoden förekommer. Bankföreningen avstyrker på grund av det anförda införandet av en sådan granskningsmyndighet som avses i motionen.

Utskottet

Boutredningsman äger enligt 19 kap. 19 § ärvdabalken att av dödsboet få skäligt arvode och ersättning för sina kostnader. Den som är missnöjd med det arvode som boutredningsmannen debiterar har rätt att väcka klandertalan vid domstol i den ordning som föreskrivs för talan å boutredningsmans förvaltning. Om ett arvode är oskäligt kan jämkning komma i fråga enligt allmänna avtalsrättsliga regler.

I motionen framhålls att dödsbodelägare ofta drar sig för att hos rätten begära prövning av arvodets skälighet även om de anser att detta är oskäligt. Orsaken härtill kan t. ex. vara hänsyn till den avlidnes minne. Enligt motionären borde det finnas möjlighet att få arvodesräkning granskad av opartisk myndighet, t. ex. domstolsväsendets organisationsnämnd (DON), på samma sätt som sker när Advokatsamfundet kontrollerar advokaträkningar. Härigenom skulle den som vill klandra arvodesräkningen få en bättre grund för sin begäran om jämkning.

Utskottet vill till en början påpeka att motionären synes ha missuppfattat bestämmelserna om Advokatsamfundets prövning av advokats arvodesanspråk. Denna prövning inskränker sig inte, såsom motionären påstår, till en kontroll av arvodesräkningen utan har naturen av skiljedom. Genom en dylik skiljedom är tvisten definitivt avgjord och parterna har således ingen möjlighet att genom klandertalan vid domstol få skiljenämndens avgörande omprövat.

Vad motionären med sitt yrkande har åsyftat är inte att få till stånd ett skiljemannaförfarande utan att tillskapa en möjlighet att få ett förhandsuttalande av opartisk myndighet om arvodets skälighet. Detta uttalande skall sedan ligga till grund för dödsbodeläggarens avgörande om han skall klandra arvodesräkningen vid domstol eller inte. Den av motionären föreslagna granskningsmyndigheten skulle således få en uppgift som liknar allmänna reklamationsnämndens.

Såsom framgår av remissvaren förekommer rättegångar, som rör klander av boutredningsmans arvodesanspråk, mycket sällan. Om detta beror på att oskäligen debiteringar är sällsynta eller, såsom motionären antytt, på att dödsbodelägare drar sig för att väcka klandertalan vid domstol, torde vara svårt att utreda. En av DON företagen undersökning visar emellertid att boutredningsman förordnas endast i några få procent av de avlidnas bon. Enligt utskottets mening måste man därför räkna med att det skulle bli ett begränsat antal fall som skulle komma att underställas den föreslagna granskningsmyndighetens prövning.

Av Stockholms tingsrätts yttrande framgår att av de under år 1973 vid tingsrätten förordnade boutredningsmännen var 38 procent advokater. I regel torde det i dessa fall röra sig om komplicerade boutredningar, som kan medföra höga arvodesräkningar. Om en dödsbodelägare i sådant fall skulle vara missnöjd med arvodesräkningen kan han välja mellan att begära skiljedom hos Advokatsamfundet eller att klandra arvodesräkningen vid domstol. Något större behov att i dessa fall få en förhandsprövning föreligger inte. Beträffande övriga kategorier av boutredningsmän torde deras arvoden, såsom DON framhållit, i allmänhet inte vara högre än att en tvist vid domstol kan föras i enlighet med lagen om rättegången i tvistemål om mindre värden, som träder i kraft den 1 juli 1974. I dessa fall blir det ganska lätt att få arvodets storlek prövat av rätten. Rör det sig om högre arvoden än som kan prövas enligt nämnda lag kan förhållandena vara komplicerade, vilket gör det svårt för annan myndighet än domstol – med dess möjligheter att höra vittnen och sakkunniga – att ta ställning till arvodets skälighet.

Mot bakgrund av det anförda kan utskottet inte finna att det i varje fall för närvarande finns anledning att tillskapa en möjlighet till förhandsprövning av boutredningsarvoden. Samtliga remissinstanser har också avstyrkt motionen. Utskottet vill vidare erinra om att det på tjänsteområdet inte finns någon motsvarighet till allmänna reklamationsnämndens prövning på varuområdet. Att nu tillskapa en sådan motsvarighet enbart för den lilla del av tjänsteområdet som boutredningsmännens verksamhet utgör anser utskottet inte lämpligt.

Avslutningsvis vill utskottet understryka att DON eller den blivande centralmyndigheten för domstolväsendet inte får anförtros uppgifter av det slag som motionären föreslagit. Riksdagen har tidigare (JU 1972:8 s. 4) mycket bestämt framhållit, att sistnämnda myndighets verksamhet inte får innebära något som helst ingrepp i domstolarnas självständighet och integritet, när det gäller den dömande verksamheten, och riksdagen har tillagt att det är en rättssäkerhetsfråga av stor vikt, som bör ägnas särskild uppmärksamhet, att så inte blir fallet.

På anförda skäl hemställer utskottet

att riksdagen avslår motionen 1974:389.

Stockholm den 14 maj 1974

På lagutskottets vägnar
IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: herrar Svanström (c)*, Hammarberg (s), Lidgard (m), Sundelin (s)*, fru Åsbrink (s), herrar Sjöholm (fp), Andersson i Södertälje (s), Torwald (c), Olsson i Timrå (s), Winberg (m)*, fru Nilsson i Sunne (s), herrar Olsson i Sundsvall (c)*, Israelsson (vpk), fru Tillander (c) och fru Karlsson (c).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.